

Acta Juris Stetinensis

2022, nr 3 (vol. 39), 23–36
ISSN (online) 2083-4373 ISSN (print) 2545-3181
DOI: 10.18276/ais.2022.39-02

Anna Daszewska

dr

Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie

e-mail: anna.daszewska@uwm.edu.pl

ORCID: 0000-0002-3338-8190

OPEN ACCESS

Inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnościami w Polsce z perspektywy prawa, badaczy społecznych i społeczeństwa polskiego

Streszczenie

Celem niniejszego artykułu jest ukazanie stanu inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnościami w Polsce przez pryzmat aktów prawnych, opinii badaczy społecznych oraz społeczeństwa polskiego. Praca o charakterze naukowym została przygotowana na podstawie analizy treści przepisów prawa, literatury socjologicznej oraz raportów CBOS z lat 2000–2021. Badanie zgromadzonych materiałów pozwoliło na sformułowanie trzech podstawowych wniosków. Po pierwsze, pomimo istnienia wielu przepisów prawnych dotyczących osób z niepełnosprawnościami zarówno badacze społeczni, jak i społeczeństwo wskazali na to, że inkluzja społeczna osób niepełnosprawnych w Polsce wymaga dalszych usprawnień. Po drugie, badacze społeczni uznali, że definicja niepełnosprawności zawarta w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej z 1997 roku jest sprzeczna z regulacjami międzynarodowymi i nowym podejściem do niepełnosprawności. W celu skuteczniejszej inkluzji osób z niepełnosprawnościami zalecono zmianę polityki społecznej Polski przez przejście z „opiekuńczego” na „wspierający” model pomocy. Po trzecie, w świetle badań opinii publicznej na przestrzeni 21 lat nastąpiła pozytywna zmiana dotycząca świadomości społecznej Polaków w stosunku do osób z niepełnosprawnościami. Artykuł został podzielony na cztery części. W części pierwszej przedstawiono podstawowe pojęcia związane z inkluzją społeczną osób z niepełnosprawnościami. W części drugiej zaprezentowano problem inkluzji społecznej w świetle aktów prawnych. W części trzeciej ukazano kwestię inkluzji z punktu widzenia

badaczy społecznych. W części czwartej przedstawiono badania opinii publicznej CBOS dotyczące kwestii inkluzji osób z niepełnosprawnościami w Polsce. Ostatecznie zaprezentowano wnioski końcowe, w których dokonano analizy zgromadzonych materiałów. Artykuł został dodatkowo opatrzony niniejszym streszczeniem i bibliografią.

Słowa kluczowe: inkluzja społeczna, niepełnosprawność, akty prawne

Wprowadzenie

Inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnościami jest od wielu lat przedmiotem analiz prawnych i społecznych. W niniejszym artykule, poza zaprezentowaniem podstawowych pojęć teoretycznych związanych z inkluzją społeczną osób niepełnosprawnych, przedstawiono i zanalizowano powyższy problem w świetle przepisów prawa, opinii socjologów oraz społeczeństwa polskiego. Badaniu poddano akty prawne, literaturę socjologiczną oraz raporty CBOS dotyczące niepełnosprawności z ostatnich 21 lat. Interpretacja zgromadzonych materiałów pozwoliła na wysunięcie wniosków końcowych dotyczących zarówno potrzeby przyszłych działań, jak i faktu zaistnienia zmian w stosunku do osób z niepełnosprawnościami na przestrzeni dwóch ostatnich dekad.

Podstawowe pojęcia teoretyczne

Niepełnosprawnością w szerokim znaczeniu jest każda szczególna trudność, jaką dana osoba może mieć w określonym obszarze, fizycznym, sensorycznym czy psychologicznym¹. Światowy Program Działań Na Rzecz Osób Niepełnosprawnych oraz Standardowe Zasady Wyrównywania Szans Osób Niepełnosprawnych wyjaśniają, że niepełnosprawność jest problemem społecznym, który nie ogranicza się do konkretnej osoby. Wiąże się z nią również relacja między zdrowiem człowieka a otaczającym go społeczeństwem i środowiskiem². Niepełnosprawność to trwała lub okresowa niezdolność do wypełniania ról społecznych z powodu stałego lub

---

1 M.I. Novo-Corti, *Attitudes Toward Disability and Social Inclusion: An Exploratory Analysis*, „European Research Studies” 2010, nr 3, s. 84–86.

2 *Definicja niepełnosprawności*, www.unic.un.org.pl/niepelnosprawnosc/definicja.php (dostęp 14.08.2021).

długotrwałego naruszenia sprawności organizmu, która w szczególności powoduje niezdolność do pracy³.

Inkluzja, czyli włączanie⁴, to proces wtórnej socjalizacji, czyli odzyskiwania dla społeczeństwa jednostek i grup społecznych⁵, wyższa forma integracji społecznej⁶ czy integrowanie z grupą produkcyjnie zorganizowaną⁷. Inkluzja społeczna jest kolejnym krokiem w ewolucji ustosunkowania się ludzi zdrowych do niepełnosprawnych oraz do charakteru świadczonych im usług⁸. Jej celem jest zapewnienie osobom z niepełnosprawnościami możliwie normalnego funkcjonowania⁹ oraz udziału w życiu społecznym, kulturalnym, zawodowym, rodzinnym, towarzyskim i politycznym¹⁰.

Inkluzja społeczna w edukacji odnosi się do procesu oraz stanu, w którym współczesna szkoła, we wszystkich fazach kształcenia i typach, wychodzi naprzeciw uczniom jako osobom indywidualnym i różnorodnym, traktując ich holistycznie. W podejściu tym ważny jest kontakt wszystkich dzieci na równych prawach, nauka bycia z innymi ludźmi, odkrywanie swoich mocnych i słabych stron, wspieranie, lecz nie wyręczanie, szanowanie odmienności, indywidualności i tożsamości, co jest dowodem wzrastania w człowieczeństwie¹¹.

Inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnościami w Polsce w świetle aktów prawnych

Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z 1997 roku zapewnia ochronę prawną osób z niepełnosprawnościami. Artykuł 2 tego dokumentu głosi, że Polska jest demokratycznym państwem prawnym, urzeczywistniającym zasadę sprawiedliwości

3 Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2021 r., poz. 573), art. 2 ust. 10.

4 <https://sjp.pwn.pl/slowniki/inkluzja.html> (dostęp 14.08.2021).

5 A. Struzik, *Inkluzja społeczna osób wykluczonych społecznie – z doświadczeń Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej*, „Biuletyn PKPS” 2017, s. 9–10.

6 J. Aksman, B. Zinkiewicz, *Wprowadzenie*, w: J. Aksman, B. Zinkiewicz (red.), *Inkluzja. Wybrane aspekty w teorii i praktyce pedagogicznej*, Kraków 2019, s. 13.

7 R. Szarfenberg, *Marginalizacja i wykluczenie społeczne 2007/2008*, s. 2, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/wykluczenie> (dostęp 15.08.2021).

8 U. Morcinek, *Pedagogika specjalna*, Szczecin 2011, s. 57.

9 A. Hulek, *Integracyjny system kształcenia i wychowania*, w: A. Hulek (red.), *Pedagogika rewalidacyjna*, Warszawa 1980, s. 493.

10 A. Struzik, op. cit., s. 9–10.

11 J. Aksman, B. Zinkiewicz, op. cit., s. 13–14.

społecznej. Nakazuje ona ochronę i pomoc słabszym przez zapewnienie im godnego życia oraz dostępu do dóbr kultury¹². Regulacja ta znajduje dodatkowe wsparcie w art. 32¹³. Dodatkowo Karta Praw Osób Niepełnosprawnych¹⁴ określa obszary, w których państwo polskie powinno podejmować działania zmierzające do realizacji praw osób niepełnosprawnych, do ich niezależnego i aktywnego życia, wolnego od wszelkich przejawów dyskryminacji¹⁵.

W świetle art. 2a ust. 1 ustawy z dnia 27 sierpnia 1997 roku o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych osoba niepełnosprawna „wlicza się do stanu zatrudnienia osób niepełnosprawnych począwszy od dnia przedstawienia pracodawcy orzeczenia potwierdzającego niepełnosprawność”¹⁶. Artykuł 8 ust. 1 stanowi, że celem rehabilitacji zawodowej jest „ułatwienie osobie niepełnosprawnej uzyskania i utrzymania odpowiedniego zatrudnienia i awansu zawodowego” przez możliwość korzystania z poradnictwa, szkolenia zawodowego i pośrednictwa pracy¹⁷. Artykuł 9 ust. 1 głosi, że celem rehabilitacji społecznej jest umożliwianie osobom niepełnosprawnym brania udziału w życiu społecznym¹⁸.

Artykuł 19 ustawy z dnia 12 marca 2004 roku o pomocy społecznej głosi, że do zadań powiatu należy opracowanie i realizacja strategii rozwiązywania problemów społecznych i wspierania osób niepełnosprawnych, po konsultacji z właściwymi terytorialnie gminami. Według art. 38 osobom długotrwale chorym, niepełnosprawnym i bezrobotnym nie częściej niż raz na 2 lata przysługuje zasiłek okresowy, który wypłacany jest niezależnie od dochodu. Artykuł 46 głosi, że poradnictwo rodzinne obejmuje również problemy opieki nad osobą niepełnosprawną i terapię rodzinną. Według art. 52 w przypadku braku możliwości zapewnienia osobie

---

12 Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. uchwalona przez Zgromadzenie Narodowe w dniu 2 kwietnia 1997 r., przyjęta przez Naród w referendum konstytucyjnym w dniu 25 maja 1997 r., podpisana przez Prezydenta Rzeczypospolitej Polskiej w dniu 16 lipca 1997 r. (Dz.U. z 1997 r., nr 78, poz. 483), art. 2.

13 Ibidem, art. 32.

14 Uchwała Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 1 sierpnia 1997 r. Karta Praw Osób Niepełnosprawnych (M.P. z 1997 r., nr 50, poz. 475).

15 I. Radlińska, M. Bażydło, B. Karakiewicz, *The rights of persons with disabilities in Poland*, „Journal of Public Health, Nursing and Medical Rescue” 2014, nr 4, s. 26–27.

16 Ustawa z dnia 27 sierpnia 1997 r. o rehabilitacji zawodowej i społecznej oraz zatrudnianiu osób niepełnosprawnych (Dz.U. z 2021 r., poz. 573), art. 2a ust. 1.

17 Ibidem, art. 8 ust. 1.

18 Ibidem, art. 9 ust. 1.

niepełnosprawnej usług opiekuńczych w miejscu zamieszkania może ona skorzystać z rodzinnego domu pomocy¹⁹.

Polska jest jednym z państw, w których realizowany jest częściowo integracyjny model kształcenia uczniów niepełnosprawnych, równoległe z segregacyjnymi formami edukacji. Znacząca zmiana polityki oświatowej dotyczącej niepełnosprawności nastąpiła w Polsce wraz z uchwaleniem ustawy z dnia 7 września 1991 roku o systemie oświaty²⁰ i wprowadzeniem zarządzenia nr 29 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 października 1993 roku²¹. Wcześniej edukacja uczniów niepełnosprawnych miała charakter wyłącznie segregacyjny – dzieci te uczęszczały tylko do placówek specjalnych²².

Według art. 24 Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych z 2006 roku, ratyfikowanej przez Polskę w 2012 roku, prawo do edukacji przysługuje wszystkim osobom z niepełnosprawnościami. „W celu realizacji tego prawa bez dyskryminacji i na zasadach równych szans, Państwa Strony zapewnią włączający system kształcenia umożliwiający integrację na wszystkich poziomach edukacji i w kształceniu ustawicznym”²³. Artykuł 25 wzmacnia uprawnienia osób z niepełnosprawnościami do korzystania z opieki zdrowotnej na równych prawach²⁴. Głosi on, że osoby niepełnosprawne mają prawo do osiągnięcia najwyższego możliwego poziomu stanu zdrowia, bez dyskryminacji ze względu na niepełnosprawność²⁵.

Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 roku stanowi, że w kwestii integracji i inkluzji osób z niepełnosprawnością i niedostosowaniem społecznym w edukacji istotna jest idea autonomii, normalizacja warunków życia, definiowanie *empowermentu* jako idei społecznej samodzielności

19 Ustawa z dnia 12 marca 2004 r. o pomocy społecznej (Dz.U. z 2021 r., poz. 2268), art. 19–52.

20 Ustawa z dnia 7 września 1991 r. o systemie oświaty (Dz.U. z 1991 r., nr 95, poz. 425).

21 Zarządzenie nr 29 Ministra Edukacji Narodowej z dnia 4 października 1993 r. w sprawie zasad organizowania opieki nad uczniami niepełnosprawnymi, ich kształcenia w ogólnodostępnych i integracyjnych publicznych przedszkolach, szkołach i placówkach oraz organizacji kształcenia specjalnego (Dz. Urz. MEN z 1993 r., nr 9, poz. 36).

22 M. Pachowicz, *Edukacja integracyjna jako jedna z dróg kształcenia osób niepełnosprawnych w Polsce*, „PFRON Kwartalnik. Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2020, nr 36–37, s. 185.

23 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych, sporządzona w Nowym Jorku dnia 13 grudnia 2006 r. (Dz.U. z 2012 r., poz. 1169), art. 24 ust. 1.

24 Światowa Organizacja Zdrowia, *Niepełnosprawność i zdrowie*, „PFRON Kwartalnik. Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2020, nr 36–37, s. 79–84, www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/36-37-numer-kwartalnika-niepelnosprawnosz-zagadnienia-problemy-rozwiazania/#prettyPhoto (dostęp 15.08.2021).

25 Konwencja o prawach osób niepełnosprawnych..., art. 25.

oraz kreatywność osób z niepełnosprawnością w różnych przejawach ludzkiej aktywności²⁶. Według rozporządzenia z dnia 25 lipca 2019 roku w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela znajomość problemu inkluzji osób z niepełnosprawnością fizyczną i intelektualną jest obowiązkiem przyszłych pedagogów²⁷.

Zgodnie z art. 8 ust 1. obwieszczenia Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 18 listopada 2020 roku w Polsce obowiązuje zakaz nierównego traktowania osób fizycznych ze względu na niepełnosprawność²⁸. Artykuł 18 głosi, że wykonywanie zadań dotyczących realizacji zasady równego traktowania spoczywa w rękach Rzecznika Praw Obywatelskich oraz Pełnomocnika Rządu do Spraw Równego Traktowania²⁹. W świetle przepisów prawnych z 2022 roku osoby niezdolne do samodzielnej egzystencji mogą ubiegać się o świadczenie uzupełniające. Może być ono przyznane osobom po 18. roku życia z orzeczeniem o całkowitej niezdolności do pracy i niezdolności do samodzielnej egzystencji lub z innym wskazanym orzeczeniem³⁰.

Inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnościami w Polsce z punktu widzenia badaczy społecznych

T.H. Marshall w eseju *Citizenship and Social Class* z 1950 roku stwierdził, że bycie obywatelem zapewnia wiele praw, m.in. prawo do minimum pomysłowości materialnej, bezpieczeństwa socjalnego oraz prawa do pełnego udziału w społecznej spuściznie i prowadzenia życia według cywilizacyjnych standardów własnego człowieczeństwa³¹. Odnosząc się do tych słów, K. Frieske podkreślił, że same prawa socjalne nie rozwiązują problemów obywatelskiej równości i wykluczenia

26 Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 17 stycznia 2012 r. w sprawie standardów kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz. U. z 2012 r. poz. 131), s. 17.

27 Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 25 lipca 2019 r. w sprawie standardu kształcenia przygotowującego do wykonywania zawodu nauczyciela (Dz. U. z 2019 r. poz. 1450), s. 8–129.

28 Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 18 listopada 2020 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania (Dz.U. z 2020 r., poz. 2156), art. 8.

29 Ibidem, art. 18.

30 Obwieszczenie Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 28 kwietnia 2022 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o świadczeniu uzupełniającym dla osób niezdolnych do samodzielnej egzystencji (Dz.U. z 2022 r., poz. 1006), art. 2 ust. 2.

31 T.H. Marshall, *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge 1950, s. 8.

społecznego, niezbędna jest również możliwość korzystania z odpowiednich przywilejów³².

Według I. Radlińskiej, M. Bażydło i B. Karakiewicz definicja niepełnosprawności przedstawiona w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej jest sprzeczna z regulacjami międzynarodowymi, głównie z nowym podejściem do niepełnosprawności, według którego przeszkody w codziennym funkcjonowaniu, tj. dostęp do zatrudnienia, powinny być pokonywane, a nie załatwiane przez uznanie kogoś jednoznacznie za niezdolnego do pracy. Orzeczenie o niezdolności do wykonywania zawodu nie stanowi zakazu pracy, sama jego nazwa zniechęca jednak osoby niepełnosprawne do podejmowania zatrudnienia. Polska do tej pory nie stworzyła komplementarnego systemu pomocy niepełnosprawnym, który przekształciłby się z modelu „opiekuńczego” na „wspierający”. Takim osobom należy zapewnić jak największą autonomii i samodzielności, a instytucje powinny zacząć odgrywać rolę asystentów, a nie opiekunów³³.

P. Broda-Wysocki twierdzi, że inkluzja to trudny proces, w którym bardzo ważne jest partnerstwo i partycypacja społeczna. Istotna jest realizacja programów pomocowych mających na celu wyzwalamie się od indywidualnych ograniczeń, podnoszenie zdolności do zawierania kontaktów społecznych, a także tworzenie własnej biografii i przejmowanie odpowiedzialności za swoje życie. Inkluzja społeczna to zatem możliwość partycypacji społecznej, wyrażającej się w zdolności do zawierania kontaktów, zdolność do udziału w demokracji, możliwość dobrego życia, udział w relacjach społecznych³⁴. A. Struzik dodaje, że cztery wyżej wymienione modele inkluzji wymagają wsparcia w postaci działań instytucjonalnych i społecznych³⁵.

Według M. Jabłońskiego niepełnosprawność człowieka bardziej zależy od środowiska, w którym funkcjonuje, niż od rzeczywistego stopnia jego niedomagania. Tworzenie wciąż nowych miejsc dla osób niepełnosprawnych, bez pytania ich, czy chcą w nich przebywać, tworzyć lub pracować, nie jest rozwiązaniem problemu. W procesie pomagania osobom niepełnosprawnym zgubiona została m.in. uczciwość. Ważne jest to, żeby dać im szansę na życie i sposobność, żeby sami odnajdywali i tworzyli swoje przestrzenie wolności³⁶.

---

32 K.W. Frieske, *Zamienię porsche na gorsze: o biedzie, wykluczeniu i reintegracji społecznej*, „Polityka Społeczna” 2010, nr 10, s. 2–7.

33 I. Radlińska i in., op. cit., s. 26–29.

34 P. Broda-Wysocki, *Wykluczenie i inkluzja społeczna: paradygmaty i próby definicji*, Warszawa 2012, s. 12–69.

35 A. Struzik, op. cit., s. 10.

36 M. Jabłoński, *Zapomniana rzeczywistość. Rzecz o (nie)świadomej inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnością intelektualną w Państwowych Gospodarstwach Rolnych*, „Parezia” 2016, t. 2, nr 6, s. 140–145.

L. Balcerak i współautorki pracy *Z inkluzją na ty* twierdzą, że inkluzja społeczna osób dorosłych z niepełnosprawnością intelektualną będzie możliwa tylko wtedy, gdy osoby zostaną wyposażone w umiejętności potrzebne do funkcjonowania w dorosłym życiu. Niezbędne jest to, żeby takie jednostki miały prawo do samostanowienia, wyboru swojej drogi życiowej, podejmowania decyzji oraz korzystania z różnych form wsparcia. Ważne jest także, żeby formy pomocy oparte na opiece były w miarę możliwości zastępowane formami wsparcia, pozwalającymi osobie z niepełnosprawnością intelektualną stawać się osobą dorosłą i niezależną. Zmiana podejścia wymaga jednak pracy nad postawą rodziców, terapeutów, specjalistów oraz całego społeczeństwa³⁷.

R. Korzeniowska podkreśla, że inkluzja społeczna jest wyzwaniem dla współczesności. Kluczowe wydaje się nabywanie i rozwijanie przez osoby z niepełnosprawnością intelektualną umiejętności życiowych niezbędnych do funkcjonowania w życiu społecznym, praca „na zasobach” oparta na ich mocnych stronach, zainteresowaniach i uzdolnieniach. Najważniejsza jest jednak zmiana postaw i poglądów otoczenia, które warunkują inkluzję społeczną, ponieważ to w znacznym stopniu decyduje o włączaniu osób z niepełnosprawnością intelektualną do wspólnoty³⁸.

W kwestii inkluzji edukacyjnej osób z niepełnosprawnościami I. Chrzanowska prezentuje pięć „grzechów głównych edukacji”. Zalicza do nich: niewystarczające przygotowanie nauczycieli do pracy z tą grupą uczniów, niedostosowanie szkół w zakresie zaspokajania specjalnych potrzeb edukacyjnych poszczególnych uczniów, brak odpowiednich postaw (zrozumienia i akceptacji) dla idei wspólnej edukacji, brak zaspokojenia potrzeb w sferze wczesnego wspomagania dzieci z różnymi trudnościami rozwojowymi, spóźnioną diagnozę niepełnosprawności³⁹. Cechą charakterystyczną podejścia do problemu niepełnosprawności w edukacji w Polsce jest koncentrowanie się na deficytach i rehabilitacji postrzeganej jako działania naprawcze, a celem takiego postępowania jest tzw. gonienie normy⁴⁰.

Według M. Pachowicz dwudziestoletnie działania integracyjne w polskiej oświacie nie przyniosły pożądaných efektów w realizacji idei inkluzji. Z licznych

---

37 L. Balcerak, H. Budzanowska, A. Bujara, M. Dyl, A. Kruczek, I. Płatek, „*Z inkluzją na ty*” – *środkowiskowy model wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną*, Zabrze 2017, s. 5, <https://ztr.zabrze.pl/wp-content/uploads/2017/05/Z-INKLUZJ%C4%84-NA-TY.pdf> (dostęp 15.08.2021).

38 R. Korzeniowska, *Inkluzja społeczna dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną na przykładzie wsparcia społecznego*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2018, t. 3, nr 28, s. 99–114.

39 I. Chrzanowska, *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Regionalna specyfika czy ogólnopolska tendencja*, Kraków 2010, s. 27–74.

40 I. Chrzanowska, *Problematyka zdolności a niepełnosprawność*, „Studia Edukacyjne” 2014, nr 32, s. 28.

badania wynika, że nie osiągnięto w pełni pozytywnych zmian w relacjach uczeń pełnosprawny–niepełnosprawny, tak w oddziałach integracyjnych, jak i masowych. Trudności dotyczące inkluzji społecznej w edukacji wynikają m.in. z niewłaściwego przygotowania szkoły, braku odpowiednich warunków materialnych i przeszkolonego personelu. Uczniowie niepełnosprawni intelektualnie i ze sprzężonymi zaburzeniami często funkcjonują na marginesie klasy. Samo umieszczenie dziecka o zaburzonym rozwoju w klasie integracyjnej nie determinuje jego integracji społecznej. Niejednokrotnie lepsza dla tych uczniów może okazać się integracja na zajęciach niedydaktycznych, np. na lekcjach wychowawczych i artystycznych, zajęciach pozalekcyjnych czy przerwach⁴¹.

Inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnościami w Polsce z punktu widzenia społeczeństwa polskiego

W świetle badań CBOS z 2000 roku 72% respondentów uważało, że osoby niepełnosprawne powinny podejmować pracę, jeśli stan zdrowia im na to pozwala, nawet jeśli renta w pełni wystarcza na utrzymanie. Ludźmi niepełnosprawnymi powinni opiekować się przede wszystkim członkowie rodziny (93%), następnie pracownicy służby zdrowia (74%) i opieki społecznej (71%). Gotowość do niesienia pomocy osobie niepełnosprawnej zgłosiło ponad 69% ankietowanych⁴².

Badania CBOS z 2007 roku wykazały, że 48% respondentów uważało, iż więźność społeczeństwa polskiego źle odnosi się do osób niepełnosprawnych. Dodatkowo 79% Polaków stwierdziło, że niepełnosprawni, którzy chcą i mogą – ze względu na stan zdrowia – powinni pracować, nawet jeśli renta całkowicie wystarcza im na życie. W świetle badań, 76% ankietowanych było zdania, że osoby niepełnosprawne powinny pracować przede wszystkim w zwykłych zakładach pracy, razem z ludźmi zdrowymi, po odpowiednim przystosowaniu dla nich stanowiska. Ponadto 94% badanych uznało, że rodzina powinna sprawować opiekę nad osobami niepełnosprawnymi, 75% wskazało dodatkowo na służbę zdrowia, a 65% na pracowników pomocy społecznej. Chęć niesienia pomocy osobom niepełnosprawnym

---

41 M. Pachowicz, op. cit., s. 186–191.

42 W. Derczyński, *Postawy wobec osób niepełnosprawnych*, „CBOS” 2000, nr 85, s. wstęp-5, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 1.12.2021).

zadeklarowało 65% Polaków⁴³. Z kolei badania z 2010 roku wykazały, że według ponad 50% społeczeństwa w Polsce nie obowiązują zasady równości⁴⁴.

W badaniu CBOS z 2017 roku w kwestii trudności najczęściej dotykających osoby niepełnosprawne 48% ankietowanych wymieniło problemy finansowe, a 33% niewystarczający dostęp do opieki zdrowotnej i rehabilitacji. Niemal wszyscy niepełnosprawni (90%) stwierdzili, że korzystają z pomocy najbliższej rodziny oraz przyjaciół i znajomych (12%), jedynie 8% korzystało z pomocy opieki społecznej. Dodatkowo 73% respondentów stwierdziło, że poza najbliższą rodziną niepełnosprawni powinni móc liczyć na pomoc społeczną, a 45% wskazało na organizacje pozarządowe. Również 73% ankietowanych wyraziło chęć niesienia pomocy potrzebującym. Według zdecydowanej większości badanych wsparcie osób niepełnosprawnych i ich rodzin ze strony państwa jest niewystarczające. Natomiast 60% badanych uznało, że większość ludzi w Polsce ma dobry stosunek do osób niepełnosprawnych⁴⁵.

Badania CBOS z 2018 roku wykazały, że 70% ankietowanych Polaków dostrzega potrzebę bycia wrażliwym i gotowym do niesienia pomocy innym⁴⁶. Według kolejnych badań CBOS z tego samego roku 73% społeczeństwa dostrzegło, że w kraju istnieją osoby lub grupy społeczne, które doświadczają większych trudności niż pozostali mieszkańcy Polski, mają również mniejsze możliwości realizowania swoich potrzeb. Wśród nich 43% respondentów wskazało na osoby niepełnosprawne. Co więcej, 34% badanych uznało, że niepełnosprawność jest w Polsce przyczyną gorszego traktowania⁴⁷. Kolejne badania CBOS przeprowadzone w 2020 roku wykazały, że 73% respondentów twierdzi, iż trzeba być wrażliwym i gotowym do niesienia pomocy innym ludziom, co zdarzyło się czynić 63% ankietowanych⁴⁸. Badania z 2021 roku wskazały na to, że według 59% respondentów pomocy

---

43 E. Chajda, *Postawy wobec osób niepełnosprawnych*, „CBOS” 2007, nr 169, s. 4–10, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 1.12.2021).

44 K. Kowalczyk, *Opinia społeczna o zróżnicowaniu dochodów i nierównościach społecznych*, „CBOS” 2010, nr 136, s. 8, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 3.12.2021).

45 M. Omyła-Rudzka, *Niepełnosprawni wśród nas*, „CBOS” 2017, nr 169, s. 2–9, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 3.12.2021).

46 A. Głowacki, *Czy Polacy są altruistami*, „CBOS” 2018, nr 31, s. 1, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 4.12.2021).

47 M. Omyła-Rudzka, *Komu żyje się najtrudniej?*, „CBOS” 2018, nr 106, s. 1, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 4.12.2021).

48 M. Feliksiak, *Altruizm w opiniach i działaniach*, „CBOS” 2020, nr 50, s. 1–3, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 5.12.2021).

potrzebują osoby będące w trudnej sytuacji ze względu na stan zdrowia: przewlekłe choroby, niepełnosprawni (44%), ludzie chorzy ogólnie (19%) oraz renciści (5%)⁴⁹.

Wnioski

Proces inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnościami w Polsce, choć prawnie i społecznie dostrzegany, nadal wymaga usprawnień. Pomimo istnienia wielu regulacji legislacyjnych, zawartych m.in. w polskiej Konstytucji, Karcie Praw Osób Niepełnosprawnych, Konwencji o prawach osób niepełnosprawnych oraz ustawie o wdrożeniu niektórych przepisów Unii Europejskiej w zakresie równego traktowania, zarówno badacze społeczni, jak i społeczeństwo wskazują na to, że w Polsce inkluzja społeczna osób niepełnosprawnych jest realizowana w sposób niewystarczający. Ujawnia się to m.in. poprzez zbyt mały dostęp do opieki zdrowotnej i rehabilitacji. Dodatkowo, według badaczy społecznych, definicja niepełnosprawności zawarta w ustawie o rehabilitacji zawodowej i społecznej z 1997 roku jest sprzeczna z regulacjami międzynarodowymi i nowym podejściem do niepełnosprawności. Wskazują oni, że przeszkody w codziennym funkcjonowaniu powinny być pokonywane, a nie załatwiane przez uznanie kogoś jednoznacznie za niezdolnego do pracy.

Według badań CBOS przeprowadzonych w Polsce w latach 2000–2021, w kraju nastąpiły pozytywne zmiany dotyczące świadomości społecznej związanej z niepełnosprawnościami. Po pierwsze, więcej respondentów zadeklarowało znajomość osób borykających się z tymi problemami. Po drugie, wzrósł dobry stosunek do osób niepełnosprawnych (z 45% do 60%). Porównując wyniki z 21 lat, więcej respondentów uznaje obecnie, że osoby te powinny podejmować zatrudnienie, jeśli tylko stan zdrowia im na to pozwala (wzrost z 72% do 79%). Zwiększył się również odsetek osób wyrażających chęć niesienia pomocy potrzebującym (z 69% do 73%). Niezmiennie zdecydowana większość respondentów stwierdziła, że główna pomoc powinna płynąć ze strony najbliższej rodziny, z której korzysta obecnie 90% osób niepełnosprawnych, jednak więcej ankietowanych uznało, że jest to również zadanie pomocy społecznej (wzrost z 71% do 73%). Od 2010 roku respondenci wskazują również na to, iż w Polsce nie obowiązują zasady równości, a wsparcie ze strony państwa jest niewystarczające, stąd osoby z niepełnosprawnościami potrzebują pomocy innych ludzi.

Pomimo dużego zaangażowania państwa, różnych grup społecznych, wykorzystywania strategii inkluzji społecznej oraz narzędzi administracyjno-prawnych

⁴⁹ A. Głowacki, *Komu i jak pomagać? Pomoc społeczna w opinii Polaków*, „CBOS” 2021, nr 118, s. 2, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php (dostęp 7.12.2021).

i edukacyjnych służących jej wdrażaniu, działania te okazują się mało skuteczne. Na przestrzeni lat wiele zmieniło się w Polsce na lepsze, nadal brakuje jednak troski o tworzenie przestrzeni do prawdziwego partnerstwa, uczestnictwa, ale również wspierania samodzielności osób niepełnosprawnych. Niezbędna jest dalsza zmiana przepisów oraz świadomości społecznej, zarówno przywódców, urzędników, jak i pedagogów, rodzin, sąsiadów i przyjaciół osób niepełnosprawnych. Należy dalej pracować nad programami zmierzającymi w kierunku rozwoju, partnerstwa i partycypacji, zamiany modelu państwa opiekuńczego na model państwa wspierającego. Takie mechanizmy sprzyjają inkluzji społecznej osób niepełnosprawnych. Należy dążyć do tego, by obecne i przyszłe pokolenia mogły z dumą głosić, że w Polsce wszyscy mają szansę.

Bibliografia

- Aksman J., Zinkiewicz B., *Wprowadzenie*, w: J. Aksman, B. Zinkiewicz (red.), *Inkluzja. Wybrane aspekty w teorii i praktyce pedagogicznej*, Kraków 2019.
- Balcerak L., Budzanowska H., Bujara A., Dyl M., Kruczek A., Płatek I., „*Z inkluzją na ty*” – środowiskowy model wsparcia osób z niepełnosprawnością intelektualną, Zabrze 2017, <https://ztr.zabrze.pl/wp-content/uploads/2017/05/Z-INKLUZJ%C4%84-NA-TY.pdf>.
- Broda-Wysocki P., *Wykluczenie i inkluzja społeczna: paradygmaty i próby definicji*, Warszawa 2012.
- Chajda E., *Postawy wobec osób niepełnosprawnych*, „CBOS” 2007, nr 169.
- Chrzanowska I., *Problemy edukacji dzieci i młodzieży z niepełnosprawnością. Regionalna specyfika czy ogólnopolska tendencja*, Kraków 2010.
- Chrzanowska I., *Problematyka zdolności a niepełnosprawność*, „Studia Edukacyjne” 2014, nr 32.
- Definicja niepełnosprawności*, www.unic.un.org.pl/niepelnosprawnosc/definicja.php.
- Derczyński W., *Postawy wobec osób niepełnosprawnych*, „CBOS” 2000, nr 85, <https://www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php>.
- Feliksiak M., *Altruizm w opiniach i działaniach*, „CBOS” 2020, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php.
- Frieske K.W., *Zamięć porsche na gorsze: o biedzie, wykluczeniu i reintegracji społecznej*, „Polityka Społeczna” 2010, nr 10.
- Głowacki A., *Czy Polacy są altruistami*, „CBOS” 2018, nr 31, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php.
- Głowacki A., *Komu i jak pomagać? Pomoc społeczna w opinii Polaków*, „CBOS” 2021, nr 118, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php.
- Hulek A., *Integracyjny system kształcenia i wychowania*, w: A. Hulek (red.), *Pedagogika rewalidacyjna*, Warszawa 1980.

- Jabłoński M., *Zapomniana rzeczywistość. Rzecz o (nie)świadomej inkluzji społecznej osób z niepełnosprawnością intelektualną w Państwowym Gospodarstwach Rolnych*, „Pareja” 2006, t. 2, nr 6.
- Korzeniowska R., *Inkluzja społeczna dorosłych osób z niepełnosprawnością intelektualną na przykładzie wsparcia społecznego*, „Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2018, t. 3, nr 28.
- Kowalczyk K., *Opinia społeczna o zróżnicowaniu dochodów i nierównościach społecznych*, „CBOS” 2010, nr 136, www.cbos.pl/PL/publikacje/raporty.php.
- Marshall T.H., *Citizenship and Social Class and Other Essays*, Cambridge 1950.
- Morcinek U., *Pedagogika specjalna*, Szczecin 2011.
- Novo-Corti M.I., *Attitudes Toward Disability and Social Inclusion: An Exploratory Analysis*, „European Research Studies” 2010, t. XIII, nr 3.
- Omyła-Rudzka M., *Niepełnosprawni wśród nas*, „CBOS” 2017, nr 169.
- Omyła-Rudzka M., *Komu żyje się najtrudniej?*, „CBOS” 2018, nr 106.
- Pachowicz M., *Edukacja integracyjna jako jedna z dróg kształcenia osób niepełnosprawnych w Polsce*, „PFRON Kwartalnik. Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2020, nr 36–37.
- Radlińska I., Bażydło M., Karakiewicz B., *The rights of persons with disabilities in Poland*, „Journal of Public Health, Nursing and Medical Rescue” 2014, nr 4.
- Szarfenberg R., *Marginalizacja i wykluczenie społeczne 2007/2008*, <http://rszarf.ips.uw.edu.pl/wykluczenie/miws08.pdf>.
- Struzik A., *Inkluzja społeczna osób wykluczonych społecznie – z doświadczeń Polskiego Komitetu Pomocy Społecznej*, „Biuletyn PKPS” 2017.
- Światowa Organizacja Zdrowia, *Niepełnosprawność i zdrowie*, „PFRON Kwartalnik. Niepełnosprawność – zagadnienia, problemy, rozwiązania” 2020, nr 36–37, www.pfron.org.pl/aktualnosci/szczegoly-aktualnosci/news/36-37-numer-kwartalnika-niepelnosprawnosci-zagadnienia-problemy-rozwiazania/#prettyPhoto.

Social inclusion of people with disabilities in Poland from the perspective of law, social researchers and Polish society

Abstract

The aim of this article is to show the state of social inclusion of people with disabilities in Poland through the prism of legal acts, opinions of social researchers and Polish society. This research paper was prepared on the basis of an analysis of the content of legal regulations, sociological literature and CBOS reports from 2000-2021. The investigation of the materials

collected allowed for the formulation of three basic conclusions. Firstly, despite the existence of many legal regulations concerning people with disabilities, both social researchers and the public have pointed to the fact that social inclusion of people with disabilities in Poland requires further improvements. Secondly, social researchers claim that the definition of disability contained in the 1997 Act on Vocational and Social Rehabilitation is contrary to international regulations and the new approach to disability. In order to achieve more effective inclusion of people with disabilities, a change in Poland's social policy is recommended, with a shift from a *protective* to a *supportive* model of assistance. Thirdly, in the light of public opinion polls, there has been a positive change over 21 years in the social awareness of Poles towards people with disabilities. This article is divided into four parts. The first part introduces basic concepts of social inclusion of people with disabilities. The second part presents the problem of social inclusion in the light of legal acts. The third part introduces the issue of inclusion from the point of view of social researchers. In the fourth part, CBOS opinion polls on the issue of inclusion of people with disabilities in Poland are presented. Finally, conclusions are drawn, in which the collected material is analysed. The article additionally features a summary and a references section.

Keywords: social inclusion, disability, legislation

CYTOWANIE

Daszewska A., *Inkluzja społeczna osób z niepełnosprawnościami w Polsce z perspektywy prawa, badaczy społecznych i społeczeństwa polskiego*, „Acta Iuris Stetinensis” 2022, nr 3 (vol. 39), 23–36, DOI: 10.18276/ais.2022.39-02.